

HRVATSKI DRAMATIČARI NA SARAJEVSKIM SCENAMA

Almir Bašović

Hrvatski su dramatičari na sarajevskim scenama prisutni otkako te scene postoje. Moglo bi se reći da je od 1921. godine, kada je zvanično počelo sa radom Narodno pozorište u Sarajevu, pa sve do danas prisustvo hrvatske drame u velikoj mjeri oblikovalo repertoare sarajevskih pozorišta, a to prisustvo je od samog početka određeno svim onim faktorima koji inače utječu na pozorišni život jednoga grada. Drame hrvatskih dramatičara su postavljane iz različitih razloga, sa različitim uspjehom i izazivale su različito interesovanje publike i kritike.

Na osnovu oskudnih informacija – kao jedine konstante u bosansko-hercegovačkoj teatrologiji i historiji bosanskohercegovačkog pozorišta – mogla bi se izvući barem gruba skica o značaju koji je za sarajevske scene imalo prisustvo hrvatskih dramatičara. Već na počecima institucionalnog pozorišnog života u Sarajevu dolazi do spajanja grupe glumaca iz Splita i glumaca iz Sarajeva, tako da se 1928. godine formira trupa Narodnog pozorišta za zapadne oblasti. Ta dva pozorišta počinju zajednički rad premijerom Vojnovićeve *Gospođe sa suncokretom*. Prije toga su u Narodnom pozorištu izvođene Vojnovićeve drame *Ekvinocij*, 1921. godine, i *Smrt*

majke Jugovića, 1922., a zatim se 1930. izvodi njegova drama *Lazarevo vaskrsenje*. Nakon ovih postavki, Vojnovičeve drame će iščeznuti sa sarajevskih scena sve do 1997. godine, kada se u sarajevskom Kamernom teatru '55 postavlja njegov komad *Suton* koji režira glumac Zoran Bečić.

Kao što se to moglo i očekivati, pregled repertoara sarajevskih pozorišta pokazuje da je najprisutniji hrvatski dramatičar na sarajevskim scenama bio Miroslav Krleža. Prva sezona Narodnog pozorišta Sarajevo koja je prošla bez gubitaka i u kojoj je koliko-toliko konsolidiran glumački ansambl bila je sezona 1931./32., a uopće nije slučajno što se u okviru te sezone postavljaju Krležine drame *Gospoda Glembajevi* i *U agoniji*. Postavke tih Krležinih drama, nakon što je repertoar ranije uglavnom bio sastavljen od pučkih komada sa pjevanjem i pucanjem, povezuju se i sa činjenicom da upravo tada pozorišna kritika u Sarajevu stječe vlastiti dignitet.¹ Osim ove prve postavke, Krležini *Glembajevi* su u Narodnom pozorištu Sarajevo postavljeni još 1953. u režiji Vase Kosića i 1969. godine, kada ih režira Marko Fotez. Glumac Vlado Jakanović, koji je u ovoj posljednjoj postavci igrao Silberbrandta, sačuvao je Krležino pismo upućeno ansamblu predstave:

Primio sam Vaš poziv da dođem u Sarajevo. No, moje mi godine ne dozvoljavaju da se upustim u te bosanske magle. Ali mogu vam dati dva-tri savjeta u povodu scenskog govora. Govorite kao što inače govorite. Nemojte imitirati zagrebački gornjogradski govor jer to nećete uspjeti. Sve što je na njemačkom prevedite. Vaša publika sve treba razumjeti. Zagrebačka gornjogradska publika koje je sve manje i manje ona to razumije ili se pravi kako razumije. Vi to nemojte raditi u Sarajevu. Nije to potcjenjivanje vaše publike, nego govorite sve kako piše ali na našem jeziku.

¹ Tamara Sarajlić-Slavnić, »Središte promjena. 75 godina Drame Narodnog pozorišta u Sarajevu«; U: T. Sarajlić-Slavnić (ur.), *Narodno pozorište u Sarajevu. Teatrografska studija: Repertoar Pozorišta (1921-1996)*, Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, Sarajevo, 1998., str. 15.

Godine 1999. *Gospoda Glembajevi* su se našli i na sceni Kamernog teatra '55, u režiji Gradimira Gojera, a 1973. godine u Narodnom pozorištu izveden je »dramski kolaž« iz ciklusa *Glembajevi* pod nazivom *Gospoda Glembajeva*. Krležin komad *U agoniji* na scenu Narodnog pozorišta postavljan je čak četiri puta, i to: 1932., 1947., 1954. i 1976. godine. Isti komad je 1993., najteže godine u četvrogodišnjoj opsadi Sarajeva, u Kamernom teatru '55 režirao današnji direktor tog teatra, glumac Dragan Jovičić. Od Krležinih komada, u Narodnom pozorištu Sarajevo na repertoaru su se još našli *Leda*, 1933. (režija: Lidija Mansvjetova) i 1963. godine (režija: Boro Grigorović), zatim 1937. *U logoru* režira Milan Orlović, a *Golgotu* 1976. godine Ljubiša Georgijevski. Krležin *Vučjak* izlazi 1981. godine u režiji Josipa Lešića, a Miroslav Belović 1984. godine u istom pozorištu režira svoju dramaturgiju *Sprovoda u Terezijenburgu*, dok Gradimir Gojer 2005. godine režira Krležino *Kraljevo*. Kamerni teatar '55 je 1962. godine izveo još Krležine *Legende (Maskerata i Adam i Eva)*, a 1973. se u istom teatru povodom 80. godina Krležinog rođenja postavlja »kolaž iz poetskog kazivanja, monologa i odlomaka iz drama Miroslava Krleže« pod nazivom *Igra Parki*.

O Krležinoj važnosti za sarajevske i bosanskohercegovačke scene svjedoči i velika izložba pod nazivom »Miroslav Krleža na bosanskohercegovačkoj pozorišnoj sceni« koja je 2011. godine otvorena u Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti Bosne i Hercegovine. Autorica Amina Abdičević izložbu je priredila povodom 80 godina od prvog izvođenja Krležine drame na bh. pozorišnoj sceni i povodom 30 godina od Krležine smrti. I ova izložba i niz drugih stvari upućuju na značaj Krležinog prisustva u Sarajevu. Uostalom, osamdesetih godina prošlog stoljeća Krležina *Sabrana djela* izašla su u izdanju sarajevskog *Oslobođenja*, a možda je zanimljivo spomenuti da danas Krležino ime nosi jedna ulica na Dobrinji, dijelu Sarajeva koji snažno svjedoči o dramatičnoj povijesti ali i sadašnjosti toga grada. Dobrinja je, naime, na početku opsade bila nekoliko mjeseci odsječena od ostatka Sarajeva, tako da je morala organizirati svoju ratnu

bolnicu, svoje ratne škole, svoja groblja... To je kasnije bio dio grada iz kojeg se ulazilo u Tunnel spasa ispod sarajevske aerodromske piste. Istovremeno, to je naselje kroz koje danas prolazi granica između dva bosanskohercegovačka entiteta, između Federacije BiH i Republike Srpske.

Osim Krležinih komada, u sarajevskom Narodnom pozorištu često su postavljani i komadi Marina Držića. Godine 1942. u Gavellinoj režiji izlazi premijera *Dunda Maroja*. Isti Držićev komad u Narodnom pozorištu je postavljan još četiri puta: 1948. režira ga Vaso Kosić, 1959. godine izlazi u režiji Marka Foteza, a zatim ga 1972. godine na scenu postavlja Joško Juvančić te 1998. godine Gradimir Gojer. Kosta Spaić, 1961. godine, u istom pozorištu režira Držićevu komediju *Skup, a Tripče de Utolče* se našlo na repertoaru 1967. godine. *Novelu od Stanca* je u sarajevskom Pozorištu mladih, 1980. godine, režirao Tomislav Durbešić.

U Narodnom pozorištu Sarajevo značajno je i prisustvo Milana Ogrizovića. Njegov komad *Vučina* postavljen je 1932. godine, a komad *Hasanaginica* izveden je na toj sceni čak pet puta. Godine 1922. a zatim i 1946. režira ga Nikola Hajdušković, isti komad 1954. izlazi u režiji Jolande Đačić, a 1969. godine se izvodi sa prolozima Alekse Šantića i Vladislava Veselinovića, u režiji Vlade Jablana. Mustafa Nadarević ovaj komad režira 1997. godine, a sarajevski kritičar Strajo Krsmanović je u *Oslobođenju* ovu predstavu ocijenio kao vrlo uspješnu i o njoj piše:

Između verzija Milana Ogrizovića, Alekse Šantića i Alije Isakovića, Mustafa Nadarević za polazište je uzeo Ogrizovićev dramski predložak cijeneći da u njemu ima najviše prostora za interperetaciju, i misaonu i emotivnu, i za njenu intelektualnu nadogradnju. Nije se libio da dopisivanjem dramskih interludija Ogrizovićevoj verziji Hasanaginice obezbijedi back-ground jedne primitivne čaršijske psihologije koja na nov način određuje milje za dešavanje radnje opisane u Hasanaginici. Ovo dopisivanje po sebi je bilo efektno (atraktivni likovi Pjesnika, Ćore, Grbe, Pijanca i Lude Ajše), a po suštini dramskogagona u samoj radnji djelovalo je obogaćujuće. Ipak, vrijednost interpretacije je

dominantno locirana u prostor istraživanja odnosa između Hasanage i Hasanaginice, gdje Nadarević kao reditelj, ali i kao glumac, u paru sa mladom Selmom Alispahić (alternativno igraju Dragan Jovičić i Jasna Žalica) dramu ovih likova nalazi u sukobu principa i karaktera ova dva lika.

Čudnu sudbinu na sarajevskim pozorišnim scenama imale su drame Milana Begovića. Prvo su 1922. godine izvedena čak tri njegova komada: *Čičak*, *Pred ispitom zrelosti* i *Biskupova sinovica*, zatim je komad *Bez trećeg* izveden 1932. pa obnovljen 1942. godine. Komad *Amerikanska jahta u splitskoj ulici* postavljen je 1934., *Božji čovjek* 1935., a komad *I Lela će nositi kapelin*, 1936. godine. Nakon toga, Begovića na sarajevskim scenama nije bilo skoro šezdeset godina, sve do oktobra 1994. godine. Tada u Kamernom teatru '55 glumac Admir Glamočak režira komad *Bez trećeg*. U istom pozorištu Aida Begić, sada poznata filmska redateljka, 1998. godine režira Begovićev komad *Pustolov pred vratima*.

Gotovo da se ne mogu nabrojati sve drame hrvatskih dramatičara koje su od osnivanja Narodnog pozorišta do početka Drugog svjetskog rata postavljene na sceni ovog teatra. Danas nestvarno zvuči podatak da je za tih dvadesetak godina Narodno pozorište Sarajevo priredilo čak 623 premijere! Razlog je, naravno, nedostatak publike koja bi došla na reprizna izvođenja, tako da su se stalno tražili (i nalazili!) novi pozorišni komadi, od kojih su veliki broj napisali hrvatski dramatičari. Između dva rata na repertoaru Narodnog pozorišta Sarajevo, uz značajna djela hrvatske književnosti, našli su se i neki danas potpuno zaboravljeni komadi.

Komad *Graničar* Josipa Frojdenrajha izveden je 1923. godine i u žanrovskom mu određenju stoji: *izvorni hrvatski narodni igrokaz s pjevanjem i plesom u tri čina*. Godinu dana nakon toga na sceni je komad Mirka Dečaka *Alibaba i četrdeset hajduka* u čijem podnaslovu stoji: *čarobna igra u pet slika sa pjevanjem i igranjem*. Godine 1927. postavljen je *Vihor, igrokaz u četiri čina iz primorskog života* autora Ive Turine. Svoje mjesto na repertoaru našle su čak tri drame Joze Ivakića, to su: *Inoče* (1921.),

Majstorica ruža (1931.) i *Vrzino kolo* (1932.). Na istoj sceni postavljene su i dvije drame Miroslava Feldmana: *Profesor Žič* (1934.) i *U pozadini* (1940.). Svoje mjesto pred sarajevskom publikom našli su i komadi kao što su *Truli dom* Srđana Tucića (1921.), *Tomislav* Stjepana Miletića (1925.), *Posljednji Zrinski* (1927.) Higin Dragošića... Godine 1930. postavljena je *Crvenkapica* Vladimira Nazora, a isto djelo će se na repertoaru naći i 1946.

Zanimljivo je da su na scenu Narodnog pozorišta postavljane čak tri dramatizacije romana Augusta Šenoa: 1921. godine izvedeno je *Zlatarevo zlato*, a zatim 1931. godine sarajevskoj publici je predstavljeno djelo *Čuvaj se senjske ruke*. Osam godina kasnije Tito Strozzi režira dramatizaciju *Prosjaka Luke*, a iste sezone Strozzi režira i svoj komad *Kameleoni*. Prije toga na sarajevskoj sceni postavljena je Strozzijeva *Komedija na stubištu* (i to 1930. godine, kada ta drama dobija Demetrovu nagradu ispred Krležine *Lede*), a 1936. Viktor Bek režirao je Strozzijevu dramu *Zrinski*. U Narodnom pozorištu su između dva rata izvedene i dvije drame Josipa Kulundžića, premijera *Ponoći* izlazi 1927., a *Misteriozni Kamić* se postavlja 1931. godine, da bi se nakon Drugog svjetskog rata, 1953. godine, na repertoaru našao komad *Ljudi bez vida*.

Komad Josipa Kosora *Požar strasti* izveden je u Narodnom pozorištu tri puta, i to 1922., zatim 1944., pa 1991. godine. Repertoar sarajevskog pozorišta do Drugog svjetskog rata popunjavaju još i drame poput *Gogoljeve smrti* Ulderika Donadinija (1927.), *Baruna Trenka* Josipa Eugena Tomića (1933.), te komadi *Slučaj sa ulice* (1938.), *Neobičan čovjek* (1940.) i *Spis br. 516* (1944.) Gena Senečića.

Na početku Drugog svjetskog rata sarajevsko Narodno pozorište dobija novu upravu, za intendantu se postavlja prvo Alija Nametak, a zatim tu dužnost preuzima i do kraja rata obavlja Ahmed Muratbegović. Hrvatsko narodno kazalište u Sarajevu, kako glasi novo ime ovog teatra, radi pod

vrhovnim nadzorom Ministarstva narodne prosvjete iz Zagreba.² Tokom rata ovo pozorište je izvelo 92 premijere, a Josip Lešić piše da je taj period protekao rutinski, bez strasti, u strepnji i neizvjesnosti, dodajući da u repertoarskoj politici nije bilo šovinističko-rasističkih tendencija. Lešić zaključuje da se izbor djela, iako ograničen i sputan, kretao u okvirima onih tekstova koji nisu bili u otporu fašizmu ali mu nisu dali ni podršku.³ U ovom periodu svoje mjesto na repertoaru između ostalih nalaze *Gospodsko dijete* Kalmana Mesarića (1942.), *Mali ljudi* Ante Deana (1942.), *Ognjište* Mile Budaka (1942.), *Tamara* Frana Galovića (1944.), obnavljaju se postavke Senečićevih komada *Slučaj sa ulice* (1943.) i *Spis br. 516* (1944.), zatim se 1943. obnavlja Frojdenrajhov *Graničar*, a 1944. godine Kosorov *Požar strasti*.

Hipoteku pripadnosti Bosne i Hercegovine Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i svoj rad pod nadzorom Ministarstva narodne prosvjete iz Zagreba tokom perioda 1941. – 1945., sarajevsko Narodno pozorište nakon rata kao da je otplaćivalo dosljednim izbjegavanjem postavki hrvatskih pisaca na svojoj sceni. Prve poslijeratne godine u Narodnom pozorištu se postavljaju djela Nazora i Feldmana, dakle pisaca koji su sudjelovali u Narodnooslobodilačkom pokretu, a narednih tridesetak godina na sceni tog pozorišta se ne postavlja niti jedno jedino djelo nekog novog hrvatskog pisca. Svoje mjesto na repertoaru više puta nalaze već postavljani autori, kao što su Krleža, Držić i Ogrizović, godine 1953. se postavlja Kulundžićev komad *Ljudi bez vida*, a 1954. godine *Mećava* Pere Budaka. Tek 1976. godine sarajevsko Narodno pozorište kao da počinje mijenjati svoj odnos prema hrvatskim piscima, izvedeći novelu *Zagrljaj* Ranka Marinkovića. U isto vrijeme repertoar Narodnog pozorišta Sarajevo, uz svjetske klasike

² O tome vidjeti doktorsku disertaciju Snježane Banović *Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu 1941-1945. Društveni i organizacijski kontekst* odbranjenju na Sveučilištu u Zagrebu 2011. godine.

³ Josip Lešić, *Dramska književnost II*, Institut za književnost – Svjetlost, Sarajevo, 1991., str. 7.

i poneki suvremeni komad, doslovno popunjavaju djela srpskih pisaca. Najizvođeniji pisac u Narodnom pozorištu nakon Drugog svjetskog rata je bivši intendant tog pozorišta Branislav Nušić, a na sceni su se više puta našla djela Stevana Sremca, Arsena Diklića, Sterije Popovića, Borisava Stankovića, Milovana Glišića, Oskara Daviča, Mome Kapora, pa čak i dramtizacija romana *Deobe* Dobrice Ćosića.

Prvi poslijeratni hrvatski dramski pisac čiji je komad postavljen na sceni Narodnog pozorišta Sarajevo bio je Ivo Brešan. Njegovu dramu *Smrt predsjednika kućnog savjeta* 1979. godine režira Vlado Jablan, a 1986. godine Jakov Sedlar u istom teatru režira *Hydrocentralu u suhom dolu*. U Kamernom teatru '55 u režiji Slavenka Saletovića 1972. godine izvodi se komad *Nezapamćena predstava »Hamleta« u selu Mrduša Donja – općina Blatuša*. Po tom komadu je Sulejman Kupusović 2011. godine u Narodnom pozorištu napravio predstavu pod nazivom *Hamlet u selu Mrduša Donja* ili *Hamlet zna što narod ne zna*.

Na sceni Narodnog pozorišta Sarajevo važno mjesto zauzimaju postavke komada Slobodana Šnajdera. Prvo je njegov komad *Hrvatski Faust* 1983. godine izveden u režiji Sulejmana Kupusovića, a 1987. godine veliku pažnju izazvala je postavka Šnajderovog *Gamleta* u režiji istog redatelja. Ta predstava je okupila velika imena: Gavellu je igrao veliki beogradski glumac Ljuba Tadić, muziku je komponirao Ranko Rihtman – jedan od najuglednijih južnoslovenskih kompozitora, scenografiju je radio slavni slikar Mersad Berber (Dossier *Gamlet*, izložbu nastalu na osnovu scenografije za ovu predstavu, u foajeu Narodnog pozorišta kasnije je vidjelo nekoliko desetina hiljada Sarajlija), dramaturg na predstavi bio je ugledni bosanski pisac Dževad Karahasan, a kostime je radila Vanja Popović. Ova predstava kao da je bila znak svojevrsnog vrhunca sarajevskog kulturnog života s kraja osamdesetih godina i istovremeno kao da je dijagnosticirala krizu u cjelokupnom jugoslovenskom društvu. Predstava koja se bavi Gavellinom režijom *Hamleta* u Narodnom pozorištu Sarajevo iz 1942. godine, na najbolji način je preispitala »samo mjesto umjetnosti u cjelini

kulture, u događanju života«, kako Mihail Bahtin definira prvi znak krize estetskog stvaranja.⁴

O promjeni okolnosti i novom pogledu na zbivanja kojima se bavila predstava *Gamlet* na izvjestan način svjedoči izjava redatelja Sulejmana Kupusovića. Kupusović će dvanaest godina nakon izlaska predstave u jednom intervjuu govoriti o Ahmedu Muradbegoviću, piscu koji je radio kao intendant u vrijeme kada Gavella režira *Hamleta* u Narodnom pozorištu Sarajevo i koji je važan lik u Šnajderovoj drami. O tome Kupusović kaže: »Nemojte tako. Nije istina. Ja sam rekao da sam se, uslovno kazano, dva puta ogriješio o Muradbegovića: prvi put kad sam kao mlad reditelj bježao od te romantičke literature, i drugi put kad sam ga upotrijebio u prikazivanju jednog vremena i nisam u cjelini sagledao njegov angažman, iako sam naznačio da je on kao redatelj znao da mu je Hamlet skojevac, ali ga nije ničim denuncirao.«⁵ A o nemogućnosti postizanja konsenzusa oko nekih historijskih događaja i mjesta koje teatarska umjetnost ima u »događanju života« svjedoči i činjenica da Šnajderov *Gamlet* nikada nije postavljen na nekoj sceni u Hrvatskoj.

U Sarajevu je praizveden još jedan Šnajderov komad. Na prvom poslijeratnom festivalu MESS, u produkciji sarajevskog SARTR-a, 1997. godine u režiji Miloša Lazina izašla je premijera Šnajderovog komada *Ines i Denise*. Ines Fančović je predstavu igrala »na našem«, a Denise Bonal na francuskom jeziku. Zanimljivo je da Šnajderov komad *Zmijin svlak* koji govori o Bošnjakinjama silovanim tokom rata devedesetih u Bosni, još nije izveden ni na jednoj bosanskohercegovačkoj sceni, iako je komad imao dosta uspjeha po evropskim kazališnim scenama.

Osnivanjem Kamernog teatra '55 i Pozorišta mladih Sarajevo te 1992. godine i sarajevskog ratnog teatra SARTR, obogaćuje se teatarski život na sarajevskim scenama i otvara mogućnost za postavljanje komada

⁴ Mihail Bahtin, *Autor i junak u estetskoj aktivnosti*, preveo Aleksandar Badnjarević, Brtastvo-Jedinstvo, Novi Sad, 1991., str. 215-216.

⁵ BH Dani, br. 110, juni/srpanj 1999., str. 34.

hrvatskih dramatičara koji svoje mjesto po prirodi stvari nisu mogli naći na velikoj sceni Narodnog pozorišta. Pozorište mladih Sarajevo svoj rad počinje izvedbom *Pepeljuge* Vladimira Nazora 1950. godine, a šest godina kasnije na repertoaru se nalazi i Nazorov *Bijeli jelen*. Više puta se na sceni ovog pozorišta postavljaju *Čudnovate zgrade šegrta Hlapića* i *Šuma Striborova* Ivane Brlić-Mažuranić, a komadi Mladena Širole, osnivača dječijeg kazališta Dubrava, spadaju među najčešće postavljane komade u historiji ovog teatra.

Jurislav Korenić, osnivač Kamernog teatra '55 i jedan od najvažnijih ljudi u teatarskom životu Sarajeva uopće, 1961. godine u Kamernom režira *Prvi grijeh* Silvija Strahimira Kranjčevića. Na istoj sceni će se 1973. godine naći *Jama* Ivana Gorana Kovačića, a Marko Fotez 1974. režira komad *Kate Kapuralica* Vlahe Stulića. *Galilejevo uzašašće* Antuna Šoljana u Kamernom teatru '55 godine 1993. režira Gradimir Gojer. Isti reditelj je, uz dva izuzetka, režirao sve komade Mire Gavrana koje je sarajevska publika imala priliku vidjeti. Gojer prvo 1989. u Kamernom teatru '55 režira predstavu *Urotnici – Noć bogova*, zatim 1996. godine režira Gavranov komad *Marija Terezija*, 2000. godine dramu *Čehov je Tolstoju rekao zbogom* i konačno 2005. dramu *Kako ubiti predsjednika*. Gavranov komad *Sve o ženama* u SARTR-u je 2000. godine režirala Kaća Dorić. Hrvatski dramatičari imali su svoje mjesto i tokom opsade Sarajeva 1992. – 1995. godine. U oktobru 1992. u produkciji tek osnovanog SARTR-a Dubravko Bibanović režira Gavranov komad *Ljubavi Georgea Washingtona*. Predstava se izvodi u hotelu Holiday Inn koji je, zbog toga što su u njemu sve vrijeme rata odsjedali strani novinari i televizijske ekipe, imao struju i vodu te je bio zaštićen od svakodnevnog granatiranja grada.

U opkoljenom Sarajevu, u gradu bez struje, vode i hrane, tokom četvorogodišnje opsade grada odigrano je preko stotinu premijera i praizvedbi. Zbog stalnog granatiranja i snajperske paljbe, pozorišne predstave nisu smjele biti najavljivane, mjesto i vrijeme izvedbi moralo je biti sakriveno. Tokom opsade Sarajeva, u gradu su gostovali neki svjetski

poznati umjetnici, kao što su Susan Sontag koja 1993. režira Beckettov komad *Čekajući Godota* ili Peter Schuman koji gostuje sa svojim Bread and Puppet Theatrom, ali je velikom broju pozorišnih ljudi u sjećanju iz tog perioda ostala predstava *Ljubovnici* dubrovačkog anonimnog autora, koju je 1993. godine u Kamernom teatru režirala Kaća Dorić. Prije jedne od izvedbi ovog komada u Kamernom teatru '55, minobacačka granata ispaljena sa srpskih položaja na sarajevskoj ulici ranila je tridesetak ljudi. Glumci i uprava pozorišta našli su se u dilemi da li odigrati predstavu ili publiku vratiti nazad, na ulicu, možda pod nove granate. Predstava je odigrana, a publika i glumci su se tokom izvedbe zajedno smijali i plakali, da bi predstava završila zajedničkim pjevanjem songa. Pozorišni ljudi koji su prisutovali tom događaju tvrde da im je tokom te izvedbe postao jasniji Aristotelov pojam katarze.

Nakon opsade Sarajeva, hrvatski dramatičari postavljani su na svim sarajevskim scenama. Tako, naprimjer, komad *Pobjeda* Lade Kaštelan u Narodnom pozorištu 2008. režira Selma Spahić, a Lajla Kaikčija 2011. godine u Pozorištu mladih režira komad *Posljednja karika* iste autorice. Kaća Dorić 1999. godine u Kamernom teatru '55 režira *Štefcu Cvek u raljama života* Dubravke Ugrešić (ista glumica je tu predstavu režirala u Narodnom pozorištu 1987. godine), Ozren Prohić 2002. godine u Narodnom pozorištu režira komad *Ptičice* Filipa Šovagovića, a u SARTR-u se 2000. godine postavlja *To je raj, lutka moja* Zlatka Krilića. Veliki uspjeh postiže postavka komada *Žaba* Dubravka Mihanovića koji 2008. godine u Kamernom teatru '55 režira Elmir Jukić. Predstava je osvojila mnogobrojne nagrade na festivalima u regionu, a jedno vrijeme se igrala kao dio repertoara beogradskog Ateljea 212.

Na kraju ovog kratkog izlaganja o prisustvu hrvatskih dramatičara na sarajevskim scenama, treba barem spomenuti da je sarajevski pozorišni život značajno obilježilo i prisustvo nekih hrvatskih redatelja. Pedesetak godina prošlo je od Gavellinog dolaska u Sarajevo i njegove režije *Hamleta* do »ponavljajuće geste« Petra Večeka koji isti komad režira 1996. godine

u Kamernom teatru '55. Dolazak Tomislava Durbešića u Sarajevo 1994. godine i njegova režija Jirodeauxovog komada *Trojanskog rata neće biti* puno je značilo i pozorišnim ljudima i publici u opkoljenom gradu. Robert Raponja je u Sarajevu režirao nekoliko predstava, a njegova režija Sinisterrinog komada *Ay, Carmela* u SARTR-u doživjela je preko 200 izvedbi, osvojila je mnogobrojne međunarodne nagrade i nakon petnaest godina još uvijek je na repertoaru...

Na kraju bi se umjesto zaključka moglo navesti podsjećanje na to da je pozorište umjetnost koja živi od onog »sada i ovdje«, tako da su i postavke hrvatskih dramatičara na sarajevskim scenama, čak i onda kada to nisu željele, nudile nekakvu sliku stanja u društvu i temeljnih vrijednosti oko kojih se to društvo integrira ili bi se željelo integrirati. Motivi za uvrštavanje drama hrvatskih dramatičara na repertoare sarajevskih pozorišta bili su, kako smo vidjeli, različiti. Od onih početnih motiva koji su bili vezani za »štancanje« predstava, kada se zbog nedostatka publike priređivala barem jedna premijera sedmično, preko ispunjavanja »kvote« domaćeg teksta koja se po zakonu morala imati na repertoaru, a ponekad su ti motivi bili naprosto povezani sa činjenicom da je nedostajalo prevoda drama iz drugih kultura pa su se igrale drame sa našeg, srpsko-hrvatskog odnosno hrvatsko-srpskog jezika. Teško je oteti se utisku da se danas drame hrvatskih dramatičara na sarajevskim scenama ponekad postavljaju i zbog potvrde o konstitutivnosti hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini, ili zbog želje pojedinaca da svoje »profesionalno hrvatstvo« potvrde postavljajući – često ni krive ni dužne – hrvatske dramatičare. Tema za neki drugi tekst jeste izostanak komada bosanskohercegovačkih dramatičara na hrvatskim pozornicama, što možda više svjedoči o onom »ovdje i sada« hrvatskog društva i hrvatske kulture, kao i o stupnju otvorenosti hrvatskog kazališta, nego što govori o stanju stvari u bosanskohercegovačkoj drami.

CROATIAN PLAYWRIGHTS AT THE SARAJEVO'S STAGES

Abstract

This paper focuses on staging of plays by Croatian playwrights in theatres in Sarajevo. Since the introduction of institution of Theatre in Sarajevo, plays by Croatian playwrights significantly determine the repertoires of theatre houses in the city. Amongst those are Miroslav Krleža and Marin Držić who are most performed playwrights in National Theatre in Sarajevo. Between the two world wars and during the Second World War presence of plays by Croatian playwrights is visible, which is followed by a couple of decades of some sort of silent ban on staging of plays by Croatian playwrights. Today, theatre repertoires in Sarajevo are once again significantly shaped by presence of Croatian playwrights whose plays are staged out of various intentions and motivations and with varying degrees of success.